

MTA BTK Filozófiai Intézet
1014 Budapest, Úri utca 53.
Tel: +36 1 224-6778; Fax: +36 1 224-6784.
E-mail: fi.titkarsag@btk.mta.hu; honlap: www.fi.btk.mta.hu

I. A kutatóhely fő feladatai 2016-ban

Az intézet a tárgyévben súlyponti feladatként tűzte ki a magyar filozófiatörténeten belül a forráskiadási és forrásfeltárási tevékenységet, illetve a magyar filozófiatörténet 19–20. századi narratíváinak vizsgálatát, az egyetemes filozófiatörténeten belül a kora modern tudomány- és filozófiatörténet, valamint a természetfilozófiák és morálfilozófiák összefüggéseinek kutatását, a modern filozófiai irányzatok közül pedig a fenomenológiai filozófia és a logikai empirizmus történetének feltárását. A történeti kutatásokat az intézet céljai szerint historiográfiai reflexió volt hivatott kiegészíteni. A diszciplináris kutatásokon belül az intézet kiemelten kívánt foglalkozni a tág értelemben vett ismeretelméleti problémákkal, a filozófiai hermeneutika és a vallásfilozófia aktuális kérdéseivel, a társadalomtudományok elméleti alapjaival és azok magyarországi történetével, az egzakt természettudományok filozófiájának köréből a statisztikus fizika és a kvantumelmélet fogalmi és történeti problémáival, a politikai filozófián belül pedig különösen a politikai realizmus és a városállami modell kérdéskörével. Intézeti kiemelt közös projektként pedig célként tűzte ki a Magyar Filozófiai Archivum (MFA) pilot szakasza folytatását.

A tárgyév közepén új ötéves igazgatói ciklus indult, amely megerősítette tisztségében az intézet addigi igazgatóját. Az intézet vezetésének alapelve továbbra is a konszenzusos intézetvezetési modell, amely a kutatók minél szélesebb körét bevonva próbálja megteremteni az intézményes működés minél optimálisabb feltételeit. A 2016-os év folyamán az intézet tovább erősítette és mélyítette jelenlétét a filozófiai tudományosság hazai és külföldi színterein: A negyedik év óta töretlenül növekszik mind a hazai, mind a nemzetközi előadások száma, megkétszerezve a 2006–2009 közti évek szintjét. Az intézet publikációs teljesítményére a Magyar Tudományos Művek Tára (MTMT) adatbankon alapuló saját számításaink szerint a 2011–2014-es időszakra jellemző 100–120 körüli szinthez képest immár tartósan a 140–160-as szint jellemző. Mindez kéz a kézben járt az intézet kutatói állományának szignifikáns bővülésével (munkahónapok száma 2012-ben: 180, 2016-ban: 395) és fiatalodásával (életkorátlag 2012-ben: 1965, 2016-ban: 1972), amit jelentős részben az intézet örvendetes módon megnövekedett külsőforrás-bevonzó képessége tett lehetővé a posztdoktori pályázatok és ösztöndíjak terén. A tárgyévben került sor az intézet ötéves tevékenységének rendes értékelésére az MTA II. osztálya által, amely tanulságait az intézet vezetése fel kívánja használni az intézeti teljesítmény további stabilizációjára és a fejlődés fenntarthatóvá tételére.

A 2016-os évben tovább folytatódott az intézeti kutatócsoport-struktúra az elmúlt évben megkezdett konszolidációja. Abból a célból, hogy hangsúlyosabbá és jobban koordinálttá váljon az intézetben hosszú múltra visszatekintően súlypontként végzett kutatási tevékenység a magyar filozófiai hagyomány feltárása, hozzáférhetővé tétele, rendszerezése és értelmezése, valamint más nemzeti filozófiai hagyományokhoz és az egyetemes filozófiatörténethez kapcsolása terén, a *Filozófiatörténeti Kutatócsoport* kettéválasztásával megalakult a *Magyar Filozófiatörténeti és Eszmetörténeti Kutatócsoport*. A *Modern Filozófiatörténeti Kutatócsoport* pedig a továbbiakban képviseli és koordinálja az intézet elkötelezettségét az egyetemes filozófiatörténet kutatása és az ahhoz kapcsolódó filozófiai tradíciók alkotó művelése iránt a filozófiai tudományosság külföldi és hazai színterein. A kutatócsoport-

struktúra átalakításával párhuzamosan megváltozott az intézeti tudományos titkár személye is.

II. A 2016-ban elért kiemelkedő kutatási és más jellegű eredmények

a) Kiemelkedő kutatási eredmények

Az intézet fent jelzett kutatási eredményei a tovább konszolidált kutatócsoport-struktúrán belül a következőképpen valósultak meg:

A *Fizika Filozófiája Kutatócsoport* a 2016. évi kutatásait az alábbi témakörök köré összpontosította: Megvizsgálta a statisztikus fizika makroállapot-fogalmát, és fizikai modelljét adta a makroállapotok létrejöttének. A makroállapot-fogalomra építve kidolgozta a kauzalitásnak egy általános, a dinamikai rendszereken alapuló elméletét. A lokális kauzalitás témakörében egy általánosított definícióját adta a Bell lokális kauzalitásának. Tisztázta a lokális kauzalitás és az ún. kauzális Markov-feltétel valamint a d-szeparáció viszonyát. Összevetette a korábban sokat tanulmányozott közös ok elvet Bell lokális kauzalitási elvével, valamint kimutatta a hasonlóságokat és különbségeket. Történeti kutatásokat végzett James Clerk Maxwell szerepét illetően a statisztikus fizika egyensúlyfogalmának kialakulásában. Tanulmányozta Einstein realitásfogalmát, és megmutatta, hogy az a reichenbachi közös ok elv speciális esete. A csoportnak 2016-ban egy cikke jelent meg (Hofer-Szabó G., P. Vecsernyés, "A generalized definition of Bell's local causality." *Synthese* 193(10) 3195-3207, 2016); továbbá számos cikke került elfogadásra. A csoport az OTKA által támogatott (K115593) *The Budapest Research Group on the Philosophical Foundation of Science* kutatás keretében számos nemzetközi előadást tartott és publikációt jelentetett meg a 2016. évben.

A *Hermeneutikai és Vallásfilozófiai Kutatócsoport* ez évi tevékenységének a célkitűzésekkel összhangban a legfontosabb önálló rendezvénye egy hagyományteremtőnek szánt kétnapos, debreceni konferencia megrendezése volt a Debreceni Egyetem BTK Filozófiai Intézetével közösen 2016. október 27-én és 28-án. A konferencia témája a tanúsítás, tanúságtétel volt; ennek a fogalomnak a különböző (filozófiai, eszmetörténeti, művészeti stb.) vonatkozásairól hangzottak el előadások, Heller Ágnes, Vajda Mihály akadémikusok és további tizennyolc előadó prelegálásában. A kutatócsoport tagjainak többsége részt vett a *Korunk* folyóiratnak a mai magyar filozófia állásáról, fő témáiról, alakjairól és horizontjairól körképet nyújtó gyűjteményében, amely a folyóiratközlés után az év végén könyv alakban is megjelent *Az értelem anyanyelvén. Magyar filozófusok a 20. és 21. században* címmel (Kolozsvár: Komp Press; Korunk, 2016).

Az *Ismeretelméleti Kutatócsoport* tagjai által 2016-ban elért tudományos eredmények egy része már megjelent, más része neves folyóiratoknak lett elküldve – számos esetben az elbírálás folyamata zajlik. A kutatócsoport kiterjedt körben végezett kutatásokat: Tanulmányok születtek a pragmatikus ismeretelmélet történeti gyökereiről, a tudás kollektív reprezentációs aktusairól, a más elmék problémájáról, a szabad akaratról kognitív és neuronális folyamatok tükrében, bizonyos metafizikai kérdésekről, a tudatos tapasztalat természetéről – különös tekintettel a jelenség jelentette kihívásokra a fizikalizmus számára, a tudat filozófiájában tapasztalható divergenciák fogalmi okairól, a tudás fogalmi változásáról – ezen belül a szemantikus információ-szervezés digitális eszközeinek a tudományos és személyes tudásmenedzsment technikáit érintő hatásairól, empirikus állítások kísérleti igazolhatóságáról, illetve a tudományos tudás univerzalista és lokalista felfogásáról, valamint

az okság fogalmáról. Sikerrel fejeződött be a 2014-ben megrendezett Kopernikusz-konferencia kötetének szerkesztése és a L'Harmattan kiadóhoz való leadása. Elkészült a Magyar Tudomány számára összeállított különszám megszerkesztése, amely a 2015-ben szervezett *A virtualitás mint harmadik létszféra: a virtuális világok és az információs forradalom a filozófia szemszögéből* címen rendezett konferencia előadásából született tanulmányok gyűjteménye. A kutatócsoport új kollégákkal gyarapodott, s ennek következményeként az intézetbe került *A fenomenológia és az analitikus filozófia lehetséges kapcsolódási pontjai az elmefilozófia területén* (K109638) OTKA pályázat. Ezen pályázat keretében került megrendezésre 2016. február 4-én az *Érzelmek* című konferenciát. A Magyar Tudomány Ünnepe alkalmából november 11-én a kutatócsoport *Az okság mint az „univerzum cementje”* címmel szervezett konferenciát.

A Magyar Filozófiatörténet és Eszmetörténet Kutatócsoport a tárgyév második félévének elején, az intézet kutatócsoportjai struktúrájának az új igazgatói ciklus kezdetével összekapcsolt felülvizsgálata és módosítása kapcsán jött létre abból a célból, hogy az intézetben addig is folyó magyar témájú kutatásokat összehangolja, rendszerszerűbbé és az intézeten kívüli tudományos műhelyek, valamint a nagyközönség számára hatékonyabbá tegye. A kutatócsoportnak öt elsődleges tagja van, ezen kívül még két olyan kutató vesz részt munkájában, aki elsődlegesen más kutatócsoportokhoz tartozik. A kutatócsoport kor és beosztás szerinti összetétele kiegyensúlyozott: mindösszesen egy tudományos tanácsadó, két tudományos főmunkatárs, egy tudományos munkatárs, egy fiatal kutató és két, projektek költségvetéséből alkalmazott segédmunkatárs alkotja. A kutatómunka egyik csomópontja *A magyar filozófiatörténet narratívái (1792–1947)* című OTKA-kutatás volt (K104643). A projekt két szenior kutatója közül az egyik váratlan halála következtében az előző beszámolási évben át kellett strukturálni a feladatokat, és átütemezést kérni, amelyet a vezető kutató megkapott. Az egy éves hosszabbítás következtében a projekt lezárására a tervezettől eltérően nem a tárgyévben, hanem csak a következő évben kerül sor. A projekten belül sikerült tartani a korábbi években elért magas publikáció- és konferencia-előadásszámot, ezeken belül az idegen nyelvű előadások és publikációk relatíve magas arányát. A projekt keretében szervezett darmstadti kutatóút során számos kérdést sikerült tisztázni Palágyi Menyhért németországi éveivel kapcsolatban, valamint feltárásra kerültek a magyar kutatás számára eddig ismeretlen, annak idején a német helyi sajtóban publikált Palágyi-írások is. A projekt újabb eredményeinek összefoglalása a *Régiók, határok, identitások: (Kelet-)Közép-Európa a (magyar) filozófiatörténetben* című terjedelmes tanulmánykötetben jelent meg; a csoport tagjain kívül más kutatócsoportok és külsősök írásait is tartalmazza (lásd: V. szakasz).

A csoport tagjaihoz kötődő másik jelentős projekttevékenység, az *Eötvös József levelezésének kiadása* című NKFIH finanszírozta OTKA-kutatás (K112137) a félévéhez ért. Az eddigiekben sor került a textológiai módszertan kidolgozására, számos új, eddig ismeretlen dokumentum feltárására több külföldi kutatóút révén. A csoport több tagja részt vesz a BTK kiemelt kutatási projektjében, amelynek tárgya a tudomány, a művészetek és az irodalom szerepe a 19. századi nemzetépítésben. Az intézetnek a *nemzeti filozófia* fogalma köré szerveződő önálló hozzájárulása a projekthez a *Nemzet, faj, kultúra: A hosszú 19. században Magyarországon és Európában* című tanulmánykötetben jelent meg, amely más kutatócsoportok tagjainak és külsősöknek az írásait is tartalmazza (lásd: V. szakasz). A kutatócsoport tagjai részt vállaltak az intézet hosszabb távú programjában, amely a Magyar Filozófiai Archívum létrehozatalára irányul.

A *Modern Filozófiatörténet Kutatócsoport* szintén a tárgyév második felében jött létre az intézet kutatócsoporti struktúrájának fent említett felülvizsgálata során a fókuszált csoportstruktúra kialakítása érdekében, miközben a két kutatócsoport tagjai természetesen együttműködnek a magyar, illetve egyetemes filozófiatörténet területére átnyúló kutatásaik során. A modern filozófiatörténettel foglalkozó kutatócsoport egyik tárgyévi meghatározó kutatási projektje volt – egy 2015 végén elnyert pályázat által is támogatottan – a kopernikuszi elmélettel, annak recepciójával és gondolkodástörténeti hatásával foglalkozó interdiszciplináris kutatás, melyet az *Ismeretelméleti Kutatócsoporttal közösen* folytatott, s amelynek eredményei várhatóan a 2017. év első felében fognak megjelenni a L'Harmattan kiadónál egy tematikus kötet formájában. A kötet hiánypótló lesz a Kopernikusszal foglalkozó magyar irodalomban, amennyiben a szerzők saját kutatási eredményeinek bemutatásán túl a kopernikuszi fordulattal kapcsolatos legújabb, legkorszerűbb nemzetközi tudományos eredményeket közvetítik a magyar szellemi élet számára. A kötet tanulmányai ugyanúgy jelentősen árnyalni fogják a Kopernikusszal és követőivel kapcsolatos megcsontosodott, leegyszerűsített elképzeléseket, mint amiképpen korrigálják Arthur Koestlernek a tudományos kutatás normáinak eleget nem tévő, de populáris könyve alapján elterjedt fiktív állításait is. A kötet egyúttal példával fog szolgálni arra, hogy lehetséges a természettudósok, tudománytörténészek és filozófusok közötti gyümölcsöző együttműködés. A kutatócsoportban 2016-ban folytatott kutatás harmadik nagy kutatási területét Kant filozófiája képviselte, különös tekintettel Kant 1754-es kozmológiai művére és a *Tiszta ész kritikájára*. E területen is több publikáció jelent meg a csoport tagjaitól.

A csoport kutatásainak másik fókuszpontjában a fenomenológiai filozófia kialakulása, illetve tágabb értelemben a tizenkilencedik-huszedik századi német nyelvű tudományos igényű filozófia (*Universitätsphilosophie*) állt. Az NKIFH által támogatott, 2014-ben indult és az engedélyezett hosszabbítás értelmében 2017-ig tartó, *A fenomenológia keletkezése* c. OTKA-projekt (PD105101) keretében végzett kutatás az eredményeket konszolidáló, szintézisalkotó szakaszához érkezett. A korai fenomenológia a vele egyidőben keletkezett analitikus filozófiához fűződő kapcsolatait, a fenomenológiai mozgalom belső struktúráját, valamint a korai fenomenológia magyar recepcióját illető angol (*Meinong Studies*), német (Herder Verlag) és magyar nyelven közreadott spin-off eredményeken túl kiemelendő egy modern történetírói módszertan adoptálása: a filozófiai tétellel, de történetileg meghatározott struktúrával rendelkező korabeli viták (*controversies*) rekonstrukciója lehetővé teszi mind az antikvarianizmus és az anakronizmus csapdáinak elkerülését, mind pedig az elfeledett szerzők és művek újraértékelését. Erre a módszerre angol nyelvű publikáció reflektált (*Philosophy in Review*), illetve angol (Fribourg, Utrecht, Pozsony) és magyar nyelvű konferenciaelőadásokban, továbbá angol (lásd: V. szekció) és magyar (*Magyar Filozófiai Szeme*) publikációkban kerültek kidolgozásra a fenomenológia ilyen módszertanú keletkezéstörténetének különböző fejezetei. A kutatómunka kiadatlan külföldi anyagok széles körére támaszkodott, és sor került Edmund Husserl egy eddig ismeretlen levelének, valamint Franz Brentano egy eddig azonosítatlan írása eredeti német nyelvű szövegének megjelentetésére. A kutatás módszertani távlatainak kiaknázására a kutatócsoport munkatársának odaitélt, 2015-ben indult MTA Bolyai János Kutatási Ösztöndíj keretei között nyílt lehetőség. Ebben a kutatócsoport tagja a munkatervnek megfelelően a tárgyévben a rokon diszciplínákkal és kérdésfeltevésekkel keresett kapcsolatot konferenciaelőadások, nagyrecenzió (*BUKSZ*) és vitacikk (*Élet és Irodalom*) formájában, valamint elkészült és elfogadásra került egy a korai fenomenológia filozófiatörténet-koncepcióival foglalkozó tanulmány.

A 2016-ban új néven és részben megváltozott tematikával dolgozó *Politika- és Erkölcsefilozófia Kutatócsoport*hoz köthető események közül a legnagyobb szabású két nemzetközi konferencia volt. Az egyik a *Hume and After: Discourses of Morality and Politics in Enlightenment Britain* címet viselte, szervezését pedig a *Politikai- és Erkölcsefilozófia Kutatócsoport*, valamint a *Tudománytörténet és Tudományfilozófia Kutatócsoport* végezte. Az október 18-án lezajlott rendezvény résztvevőinek fele külföldről érkezett. A novemberi *Political Realism and Practical Morality* című konferenciát nem kifejezetten ez a kutatócsoport szervezte (a három hivatalos rendező a Filozófiai Intézet, a Politikatudományi Intézet és a Corvinus Egyetem volt), de témájánál fogva a *Politika- és Erkölcsefilozófia Kutatócsoport* vitte az intézeten belül a szervezést, amelyet kutatócsoport vezetője és *Modern Filozófiatörténet Kutatócsoport* fiatal kutatója képviselt. A résztvevők többsége külföldről érkezett, a két keynote lecture-t két cambridge-i kutató, John Dunn és Duncan Kelly tartotta. Hazai együttműködésben (a Danube Institute-tal közösen) hívtak meg két, a kortárs konzervativizmussal kapcsolatos kutatást végző brit professzort (Robin Harris [április 19.], Roger Scruton [szeptember 19.]). Folytatódott a Péter László munkásságát feldolgozó sorozat, mely idén is a Jogtudományi Intézettel közös rendezvényt jelentett februárban. Majd október 20-án brit kollégákkal kiegészülve a történeti alkotmányosságról rendezett a kutatócsoport egy szekciót a *European Society for the History of Political Thought* nemzetközi konferenciáján. *VárosNarratívák* címmel rendhagyó interdiszciplináris workshopra került sor kutatócsoport tagja szervezésében az MTA BTK-n, október 28-án, Nadas Péter *Az élet sója* című szövegének értelmezéseiről. Ez a rendezvény a REFO500 nemzetközi rendezvénysorozatának része volt.

A *Tudománytörténet és Tudományfilozófia Kutatócsoport* tevékenységének keretében 2016-ban a korábbi évek eredményeit összegző monográfia jelent meg angol nyelven a leideni Brill kiadó gondozásában (lásd: V. szakasz), amely esettanulmányként szolgál a koramodern természet és morálfilozófiák összefüggéseinek tanulmányozásához. A monográfia az emberi természet David Hume által kidolgozott elmélete és a korabeli poszt-newtoniánus természetfilozófiák közötti fogalmi és szemléletbeli kapcsolódásokat tárja fel. E kutatás tanulságaként adódott, hogy az az a filozófiatörténeti közhely, mely szerint Hume Newton *Principiája* nyomdokain haladva dolgozta ki elméletét, nem tartható, s ezzel szemben Hume elméletének helye inkább a newtoni *Optika* utóvízein hajózva jelölhető ki.

A 20. századi tudományfilozófia történetének kevésbé ismert fejezetét tárta fel a kutatócsoport Philipp Frank munkásságán keresztül. Ennek keretében megszervezésre került egy nemzetközi konferencia és összeállt egy tematikus különszám a *Studies in East European Thought* folyóiratnál. Frank esetében kiderült, hogy a szakirodalomban elterjedt állásponttal szemben nem is annyira sikerei tekinthetők figyelemre méltónak, hanem inkább folyamatos hanyatlása – és azon keresztül a logikai empirizmus sorsa az Egyesült Államokban. Frank példája arra is rámutatott, hogy a logikai empirizmus negatív-kritikai recepciója nem az 1950-es és 1960-as évekre tehető (Quine, Popper és Kuhn kritikáinak hatására), hanem már az 1940-es évektől kezdetét vette. A magyar társadalomtudományok történetének kutatása területén az összegzés igényével jelent meg német nyelvű cikk Lukács Györgynek és a „Budapesti Iskolának” a marxizmus filozófiájában és a magyar filozófiatörténetben elfoglalt helyéről. 2016 elején érkeznek az Intézetébe Hauser Arnold Budapesten őrzött hagyatékának elemei, melynek feldolgozását a kutatócsoport tagjai folytatni fogják, s már elvégezték saját cikk- és hivatkozásgyűjteményének feldolgozását. A hagyatékban található személyes dokumentumokat, valamint az eddig kiadatlan leveleket és előadásszövegeket átírták és jegyzetelték. A Hauser fiatalkori írásából, valamint bécsi és egyesült királyságbeli működésének dokumentumaiból válogató *Hauser Arnold olvasókönyvet* a BTK

Művészettörténeti Intézetének Tudománytörténeti Kutatócsoportjával együttműködésben rendezték sajtó alá. A két kötetes szöveg- és dokumentumválogatás megjelenés előtt áll az *Enigma* folyóirat 87., illetve 88. számaként.

Az intézetben nagy múltra visszatekintő magyar filozófiatörténeti kutatások kiterjesztéseként tovább folytak a Magyar Filozófiai Archivum (MFA) kiemelt intézeti projekt pilot szakaszának munkálatai, amire az MTA BTK Adatbank pályázatának második fázisa adott lehetőséget. A kitűzött cél a magyar filozófiatörténeti örökség korszerű szemléletű, sokrétű szakmai felhasználást lehetővé tevő digitális rendszerének megalkotása volt. A koncepció kidolgozásának tapasztalatairól szervezett műhelybeszélgetésen a résztvevők méltatták a vállalkozás fontosságát, és állást foglaltak annak folytatása mellett. Az MFA-tól függetlenül működő OTKA PD105101. sz. kutatási projekt keretében elkészült az Enyvvári Jenő (1884-1959) magyar filozófus, fenomenológus és könyvtárigazgató egyes hagyatéki elemeinek (kéziratok, levelek, képeslapok, bizonyítványok, fényképek, újságkivágások) feldolgozása és egy azt lehetővé tevő kísérleti számítógépes rendszer, amely több szempontból a Magyar Filozófiai Archivumnak az MTA BTK informatikusai által kialakítandó rendszere számára is mintául szolgált. Az MFA adatbázis felállításához szükséges koncepcionális elemek, metaadatok és digitalizátumok létrehozása mellett további vállalásként megjelent egy magyar filozófiai interjúsorozat elindításának igénye, amelynek elkészült koncepciója, vitaanyagai és próbainterjúi kirajzolták a széleskörű megvalósításhoz biztosítandó feltételeket.

b) Tudomány és társadalom

Az intézetben folytatódtak és rendszeressé váltak – ez évben döntően vendégelőadók részvételével – a *Paideia*-előadások a filozófia és bölcselet, a filozofálás és a tudásmódok és intézmények mai viszonyáról. A *Társadalomfilozófiai Vitakör* keretében 2016-ban összesen 12 vitát rendezett az intézet összesen 28 előadó részvételével. Külön érdemes kiemelni a *Mi a liberalizmus?* című 2016 tavaszán tartott, négy alkalomból álló vitasorozatot, amelyen igen nagy volt az érdeklődés és sajtóvisszhangja is volt. Úgy tűnik, hogy a tematikus viták megszervezésével az eredetileg a kutatócsoport találkozási pontjaként is szolgáló vitadélutánok a hazai politikai filozófia egy elismert fórumává, valamint a külvilággal folytatott dialógus helyszínévé váltak. A Lukács Archivum státuszával kapcsolatos vitákat továbbgondolva az intézet vitákat szervezett arról is, hogy filozófiatörténeti és nyilvánosság-politikai szempontból mit lehet kezdeni a vitatott történeti szereplők életművével, illetve ezek hogyan járulnak hozzá a múlttal való szembenézésünkhöz. Egy ilyen vitát tartott az intézet Lukács Györgyről is Vajda Mihály, Mesterházi Miklós, Takács Ádám részvételével. A 2015-ben rendezett, *Van-e egyetemes erkölcs?* című nemzetközi konferenciához kapcsolódott az ennek anyagát közlő kötet bemutatója, amely január 12-én, vitával egybekötve zajlott, a szerkesztők, néhány szerző, továbbá Ludassy Mária (ELTE) és Bakos Gergely (Sapientia) felkért hozzászólók részvételével.

A tárgyév folyamán az intézet munkatársai – a filozófia tág társadalmi hivatásának megfelelően – kiterjedt közéleti, ismeretterjesztő és interdiszciplináris tevékenységet fejtettek ki mind ilyen tárgyú hazai és külföldi előadásaikkal, rádióbeszélgetéseikkel, mind pedig írásaikkal az *Élet és Irodalom*, *Liget*, *Magyar Narancs*, *Magyar Nemzet*, *Műút*, *Népszabadság*, *Szuverén* etc. folyóiratokban, illetve online felületeken. Külön kiemelendő a 2016. november-december hónapjaiban az *Élet és Irodalom* hasábjain lezajló vita az intézet több kutatójának részvételével József Attila költészetének filozófiai megközelíthetőségéről, illetve tágabb értelemben az irodalom és a filozófia viszonyáról. Az intézet egyik munkatársa által jegyzett vitaindító cikket a *Litera* irodalmi portál év végi körkérdésének egyik

válaszadója az év három legjelentősebb esszéje közé sorolta, és maga a vita, amely a tárgyévét követően más irodalmi-közéleti-ismeretterjesztő orgánumokra is kiterjedt és rendezvényt is életre hívott, láthatóan a filozófia szerepére és a bölcsészettudományok rendszerére irányuló reflexió fontos terepévé vált a filozófiai szakma szűk körein túl. Hasonlóan nagy közérdeklődést váltott ki az intézet egyik munkatársának egy a tudományos munkakultúrát megújítani kívánó külföldi mozgalmat diszkutáló írása.

III. A kutatóhely hazai és nemzetközi K+F kapcsolatai 2016-ban

Az intézet kutatási mobilitásának és kapcsolatainak jó fokmérője a kutatók élénk nemzetközi és hazai előadói tevékenysége: Az intézet kutatói a tárgyévben átlagosan fejenként kb. másfél idegen nyelvű külföldi előadást tartottak, összesen tizenkilenc ország harminchárom városában. Mindezt további fejenként kb. négy előadás egészíti ki Magyarországon magyar és idegen nyelveken, illetve határon túl magyar nyelven, összesen tizenegy városban.

A *Fizika Filozófiája Kutatócsoport* rendszeresen szervezett workshopokat és miniszimpóziumokat hazai és nemzetközi előadókkal. A 2016-ban három miniszimpóziumot szervezett (*Local causality and causal graphs*, 2016. márc. 21.; *Flow of time*, 2016. nov. 16.; *When two spacetimes are the same?*, 2016. dec. 19.) valamint egy workshopot (*Physics meets Philosophy: Quantum states and linearity*, 2016. szept. 28.). A csoport intézetbeli tagjai összesen 21 előadást tartottak különféle hazai valamint nemzetközi konferenciákon illetve tanszéki szemináriumokon. Az MTA Bilaterális Mobilitás által támogatott *The Budapest-Kraków Research Group on Probability, Causality and Determinism* kutatás keretében minden évben, így a 2016. évben is, két nemzetközi workshopot szervezett, egyet Budapesten és egyet Krakóban.

Az *Ismeretelméleti Kutatócsoport* tagjai számos külföldön megrendezett konferencián vettek részt meghívott előadóként, vagy pozitívan elbírált jelentkezés alapján. Számos felsőoktatási intézmény munkájában vettek részt oktatóként: az ELTE BTK, a SZTE, és a PPKE BTK filozófia tanszékén, valamint a Zsigmond Király Egyetem Gazdasági Kar informatikus képzésében. Vendégként részt vettek az Országos Széchényi Könyvtár digitalizációs munkálataiban, a Zsigmond Király Egyetemen, illetve az ELTE BTK Filozófiai Intézetében külső záróvizsga bizottsági tagként. Szaklektori véleményükkel segítették a *Magyar Filozófiai Szemle*, az *Elpis*, a *Symmetry Festival*, és a *Poznań Studies in the Philosophy of Sciences and the Humanities* munkáját; részt vettek az *Elpis* szerkesztői munkálataiban. Opponensi véleménnyel támogatták a PPKE MA procedúráját, az ELTE BTK Filozófiai Intézetének PhD iskolájában konzulensként működtek közre, bírálatukkal segítették a Bolyai ösztöndíj kuratóriumát. A kutatócsoport tagjai részt vettek a MAB Bölcsészettudományi Bizottság, az MTA Filozófiai Bizottság, és az MTA Tudomány- és Technikatörténeti Osztályközi Állandó Bizottság munkájában.

A magyar filozófiatörténeti és eszmetörténeti kutatások nemzetközi kontextusba helyezését szolgálják a *Magyar Filozófiatörténet és Eszmetörténet Kutatócsoport*hoz köthető nemzetközi projektek. A tárgyév végén zárult, a *Poltika- és Erkölcsefilozófia Kutatócsoport*tal közös lengyel-magyar akadémiai bilaterális kutatói mobilitási pályázat a nemesi örökség szerepét vizsgálta a modern nemzeti közösség kialakulásában, a lengyel, illetve a magyar esetet összehasonlítva, más kutatócsoportok tagjait is bevonva. A projektzáró rendezvényre Budapesten, az intézetben került sor, a kutatás összefoglaló eredményei a varsói partner akadémiai folyóiratában jelennek meg, angol nyelven. A tárgyidőszakban indult a szintén a *Poltika- és Erkölcsefilozófia Kutatócsoport*tal közös litván-magyar akadémiai bilaterális

kutatói mobilitási projekt, melynek tárgya a közép-európai város kultúrtörténete, szerepe a térség filozófia- és eszmetörténetében. A projekt keretében a tárgyévben egy vilniusi műhelybeszélgetésre és egy budapesti konferenciára került sor, a kutatás előzetes eredményeinek publikálása folyamatban van. A lezárult lengyel-magyar bilaterális projekt kutatásainak folytatására újabb pályázatot nyújtott be a kutatócsoport vezetője ugyanazzal a lengyel partnerrel, az értelmiség szerepének kutatását állítva a középpontba lengyel-magyar összehasonlító vizsgálat keretében, különös tekintettel a nemesi éthosz átörökítésére az értelmiség körében. A pályázat sorsa a beszámoló leadásakor még nem ismert. A tárgyévben két kutató járt hosszabb kutatóúton: Az egyik szenior kutató *Leibniz és Kelet-Európa: hatalom- és valláspolitikai aspektusok* című témával nyert *MWK-FELLOWS COFUND-Fellowshipet* (Max-Weber-Kolleg für kultur- und sozialwissenschaftliche Studien der Universität Erfurt), egy év időtartamra, egy fiatal kutató pedig klasszika filológiai kutatási tervvel Izraelben nyert pályázatot féléves kutatóútra.

A *Modern Filozófiatörténet Kutatócsoport* a 2015-ben rendezett nagy fenomenológiai nemzetközi konferencia által kialakított nemzetközi kapcsolatok megszilárdításán dolgozott. Megjelent a konferencia előadásaiból válogatott különszám az oroszországi *Horizon. Studies in Phenomenology* c. folyóiratban (lásd: V. szekció), amelynek szentpétervári folyóiratbemutatóján a csoport kutatója, a különszám társszerkesztője a közép- és kelet-európai fenomenológia historiográfiájának módszertanáról tartott előadást. A kutatócsoport tagjai továbbá részt vettek az egyetemi oktatásban, a PhD-képzésben, és PhD dolgozatokat opponáltak.

A *Poltika- és Erkölcfilozófia Kutatócsoport* lezárta a *Magyar Filozófiatörténet és Eszmetörténet Kutatócsoporttal* együttesen vezetett, a varsói akadémiai társintézettel egy bilaterális akadémiai együttműködés keretében közösen végzett kutatást a kelet-európai nemesi hagyományok továbbéléséről, egy konferencia keretei között, melynek címe: *Gentry Heritage in East-Central Europe*, s melyre október 3-án került sor. A politikai filozófiai kutatás nyugat-európai és észak-amerikai reprezentánsaival és hazai társintézményekkel (MTA PTI, Corvinus Egyetem) együttműködve szervezte meg a novemberben nagy érdeklődés mellett lezajlott, már említett politikai realizmus konferenciát, a demokráciakutatás nemzetközi szaktekintélyének, a cambridge-i John Dunn professzornak a bevonásával, másrészt az eleve nemzetközi intézménynek tekinthető Közép-Európai Egyetemmel együtt kezdte el szervezni a nemzetközi politika egyik leginkább akutnak tekinthető témájáról, a migránsválságról szóló konferenciát, ahol 2017 februárjában elfogadta a kutatócsoport felkérést az egyik keynote előadásra az oxfordi David Miller professzor.

A *Tudománytörténet és Tudományfilozófia Kutatócsoport* tagjai számottevő beágyazottsággal rendelkeznek a koramodern filozófiatörténet és a tudományfilozófia és annak története területén. 2016-ban a leginkább produktív kapcsolatok a következő viszonylatokban voltak: Egyrészt a Bécsi Egyetemen működő Bécsi Kör Intézet munkatársaival, akikkel a csoport tagjai közös konferenciát és kollektív köteteket szerveztek és terveznek a jövőben is. Másrészt az Edinburgh-i és St. Andrews-i Egyetem filozófia tanszékének munkatársaival, akikkel az *Oxford History of Scottish Philosophy* 18. századi kötetének munkálatait végezték kölcsönös tanulmányutak keretében. A csoport tagjai részt vettek továbbá a Szlovák Tudományos Akadémia több nemzetközi rendezvényén. Ezen kívül kapcsolatban állnak több amerikai logikai-empirizmus-kutatóval, akikkel jelenleg tanulmányköteteket, illetve kiadatlan kéziratokat szerkesztenek. Megemlítendő még, hogy a csoport tagjai az Amsterdami Egyetem egy professzorával a *Synthese* folyóirat egy különszámának szerkesztési munkálatait folytatták, valamint a londoni Birkbeck College munkatársával közös művészetelméleti

fókuszú konferenciát szerveztek, mely előreláthatólag 2017. február 17-18-án kerül megrendezésre.

IV. A 2016-ban elnyert fontosabb hazai és nemzetközi pályázatok rövid bemutatása

Az *Ismeretelméleti Kutatócsoport* sikeresen pályázott fiatal kutató felvételének lehetőségére. Ennek következtében a kutatócsoport szeptember 15-től fiatal kollégával gyarapodott. A csoport tagjai sikerrel pályáztak az NKA által *Ismeretterjesztő és tudományos, új innovatív programokra* kiírt pályázatára (a kért támogatásnak sajnos csak harmadát, 300 000 forintot kaptak). A pályázat segítségével 2017-ben kerül sor a konferencia megszervezésére.

Idén ősszel indult egy akadémiai bilaterális együttműködés egy litván partnerintézménnyel, a *Politika- és Erkölcsefilozófia*, valamint a *Magyar Filozófiatörténet és Eszmetörténet Kutatócsoportok* tagjainak részvételével. A projekt keretében sor került egy vilniusi workshopra és egy Budapesten, litván és hazai meghívottakkal, *The Central European City: Historical Perspectives* címmel, december 6-án rendezett konferenciára. A *Politika- és Erkölcsefilozófia Kutatócsoport* vezetője a romániai Kolozsváron tartott több előadást, a PPKE finanszírozásában, CEEPUS-forrásból az európai városokra vonatkozó eszmetörténeti kutatásairól, magyar és angol nyelven (május 17-19.). Hasonlóan akadémiai bilaterális együttműködés indult egy szlovák partnerintézménnyel a *Modern Filozófiatörténet Kutatócsoport* keretein belül, amely azonban technikai okok miatt 2017-re tolódott.

A *Tudománytörténet és Tudományfilozófia Kutatócsoportban* kezdte meg működését az NKFIH által három évre 15 millió Ft értékben finanszírozott *Hauser Arnold pályaképe és recepciója* című OTKA-projekt (PD121426). A kutatócsoport tagjai közül European Philosophy of Science Association (EPSA) kutatói ösztöndíjának köszönhetően egy kutató a düsseldorfi Heinrich Heine Universitätén a 17. századi materializmus (elsősorban Thomas Hobbes metafizikájának és ismeretelméletének), valamint a társadalmi jelenségek matematizálásának problémáját (William Petty politikai aritmetikájának ontológiai hátterét) kutatta.

V. A 2016-ban megjelent jelentősebb tudományos publikációk

1. Demeter Tamás: *David Hume and the Culture of Scottish Newtonianism: Methodology and Ideology in Enlightenment Inquiry* (Brill's Studies in Intellectual History; 259). Leiden; Boston: Brill Academic Publishers. (2016) <http://real.mtak.hu/46239/>
2. Demeter Tamás (szerk.): *Hume and Political Realism. Special Issue of "Society and Politics / Societate și Politică" 10/1.* (2016) http://socpol.uvvg.ro/index.php?option=com_content&view=article&id=186&Itemid=203
3. Frenyó Zoltán: *A filozófia tankönyve*. Budapest: Szent István Társulat. (2016)
4. Gábor György: *Múltba zárt jelen avagy a történelem hermeneutikája*. Budapest: L'Harmattan. (2016)
5. Gángó Gábor: "G. W. Leibniz's Candidature for the Chancellorship of Transylvania." *Studia Leibnitiana* 47/1, 44–66. (2016) <http://real.mtak.hu/43964/>
6. Hofer-Szabó Gábor – Vecsernyés Péter: "A generalized definition of Bell's local causality." *Synthese* 193/10, 3195-3207. (2016) <http://philsci-archive.pitt.edu/10795/1/LocalizationofCC7.pdf>
7. Hörcher Ferenc – Lajtai Mátyás – Mester Béla (szerk.): *Nemzet, faj, kultúra: A hosszú 19. században Magyarországon és Európában* (Tanulmányok a nacionalizmus

- kultúrtörténetéből; 2). Budapest: MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont Történettudományi Intézet. (2016) A tanulmányokat írták Mészáros András, Olay Csaba, Főrizs Gergely, Mester Béla, Konrád Miklós, Kovács Gábor, Bretter Zoltán, Hörcher Ferenc, Völgyesi Orsolya, Velkey Ferenc, Demeter M. Attila, Berkes Tamás, Békés Vera, Gángó Gábor. <http://real.mtak.hu/38463/>
8. Hörcher Ferenc – Pócza Kálmán (szerk.): *Continuities and Discontinuities: Political Thought in the Habsburg Empire in the Long Nineteenth Century. Special Issue of "The Hungarian Historical Review"* 5/1, (2016) <http://www.hunghist.org/index.php/archive/79-hhr-issue/350-volume-5-issue-1>
  9. Hörcher Ferenc: "The Renaissance of Political Realism in Early Modern Europe: Giovanni Botero and the Discourse of 'Reason of State.'" *Krakowskie Studia z Historii Państwa i Prawa* 9/2, 187-210. (2016) <http://real.mtak.hu/46111/>
  10. Kondor Zsuzsanna: *New Media, Old Concerns: Heidegger Revisited*. In Juliet Floyd – James Katz (szerk.): *Philosophy of Emerging New Media: Understanding, Appreciation, Application*. New York: Oxford University Press, 132-145. (2016) <http://real.mtak.hu/31980/>
  11. Mester Béla (szerk.): *Régiók, határok, identitások: (Kelet-)Közép-Európa a (magyar) filozófiatörténetben*. Budapest: Gondolat. (2016) A tanulmányokat írták Erika Lalíková, Mészáros András, Gurka Dezső, Losoncz Alpár, Kovács Gábor, Simon József, Guba Ágoston, Perecz László, Egyed Péter, Főrizs Gergely, Holovicz Attila, Székely László, Somos Róbert, Varga Péter András, Horváth Pál, Turgonyi Zoltán, Szapu Marianna, Szücs László Gergely, Laczkó Sándor. <http://real.mtak.hu/42399/>
  12. Smrcz Ádám: „A természet géptelenítése. A kora modern atomista elméletek hatása a mechanisztikus és vitalista természetfilozófiákra.“ *Magyar Filozófiai Szemle* 60/3, 48–64. (2016) <http://real.mtak.hu/46164/>
  13. Székely László: „Indeterminizmus, kvantummechanika és akaratszabadság Karl Popper nyitott világegyetemében.“ *Magyar Filozófiai Szemle* 60/2, 67-82. (2016) <http://real.mtak.hu/44070/>
  14. Szücs László: „Hányféleképp lehetünk szabadok? Axel Honneth és az individuális szabadság társadalmi rekonstrukciója.“ *Magyar Filozófiai Szemle* 60/4, 70-88. (2016) <http://real.mtak.hu/46188/>
  15. Tózsér János – Márton Miklós: "Physicalism and the Privacy of Conscious Experience." *Journal of Cognition and Neuroethics*, 4/1, 73-88. (2016) <http://jcn.cognethic.org/jcnv4i1.pdf>
  16. Varga Péter András – Witold Plotka (szerk.): *Traditions and Perspectives of the Phenomenological Movement in Central and Eastern Europe: Special Issue of "Horizons. Studies in Phenomenology"* 5/1. (2016) http://horizon.spb.ru/images/downloads/review/pdf/2016/1/2016_5_1_001_308_HORIZON.pdf
  17. Varga Péter András: "The Impersonal Controversy in Early Phenomenology: Sigwart and the School of Brentano" In: *Brentano Studien* 14, 229-280. (2016). <http://real.mtak.hu/44155/>